

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА ЯК СОЦІАЛЬНО–ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ: ОСОБЛИВОСТІ ОЧНОГО ТА ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

INCLUSIVE EDUCATION AS A SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL ASPECT OF THE DEVELOPMENT OF CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS: FEATURES OF FULL-TIME AND DISTANCE LEARNING

Ольга Вишник

кандидат педагогічних наук, доцент

кафедри теорії і методики початкової освіти

Глухівського національного педагогічного університету

імені Олександра Довженка

м. Глухів, Україна

olhavyshnyk@gmail.com

Обґрунтування актуальності проблеми. Інклюзивна освіта в початковій школі відіграє важливу роль у реалізації концепції «суспільства для всіх», що передбачає створення сприятливого середовища для розвитку кожної дитини, незалежно від її індивідуальних особливостей та потреб. Згідно з Декларацією ООН про соціальний розвиток, основні принципи такого суспільного устрою включають толерантність, терпимість, засудження дискримінації, повагу до людського розмаїття, рівність можливостей, солідарність та безпеку.

Ці принципи спрямовані на забезпечення рівного доступу до освіти для всіх дітей, включаючи тих, у кого є обмежені можливості здоров'я. Зокрема, резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 12 грудня 1997 року підкреслює пріоритетність сприяння рівним можливостям для цієї категорії осіб. Принцип доступності, що є основою цілісного підходу, передбачає створення умов, які дозволяють кожній дитині отримати якісну освіту.

Сучасна соціальна політика переходить від медичного підходу (інвалідність) до більш широкого розуміння інклюзії, яка передбачає не лише піклування про осіб з психофізичними порушеннями, але й їхню повну інтеграцію в суспільство. Це означає не лише надання допомоги в адаптації до навколишнього середовища, але й реформування самого соціуму з метою створення умов, що відповідають потребам кожної дитини.

За сучасною світоглядною моделлю соціального устрою визнається прогрес у ставленні до осіб з обмеженнями психофізичного розвитку, що відбувається від відчуження до визнання їхньої рівності. Інклюзивна освіта в цьому контексті виступає ключовим інструментом для забезпечення цієї рівності та побудови суспільства, що відкрито для всіх його членів.

Суспільне ставлення до осіб з порушеннями у історичному контексті відображало переважно виключення та стигматизацію. Навіть у давньому світі, як показує ретроспектива, існувало відокремлення та використання правових механізмів для підтримки ідеї «фізичної повноцінності» громадян.

Аналіз наукової літератури свідчить про те, що проблема освіти дітей з особливими потребами привертає увагу багатьох дослідників як в Україні, так і за її межами. До таких учених належать В. Андрущенко, М. Ярмаченко, Е. Андрєєва, В. Бондар, Т. Ілляшенко, А. Колупаєва, З. Шевців, Н. Сабат, Н. Дятленко, Кавун Н., Н. Софій, Є. Ярська-Смирнова, О. Акімова та інші вітчизняні дослідники, а також зарубіжні науковці, такі як М. Айшервуд, Е. Бараль, Д. Вос, Г. Драйден. Ці вчені безпосередньо або опосередковано займаються проблематикою інклюзивної освіти, що свідчить про формування підґрунтя для розвитку теорії інклюзивної культури особистості.

Узагальнений аналіз інклюзивної освіти представлений у працях В. Бондаря, Т. Власової, В. Ковальова, Т. Сак та інших дослідників. Питання корекції психофізичного розвитку дітей із особливими освітніми потребами досліджувалися вченими-дефектологами, серед яких Н. Бастун, В. Бондар,

Т. Вісковатова, Т. Власова, Т. Ілляшенко, К. Лебединський, В. Лубовський, І. Марковська, В. Мачихіна, М. Певзнер, М. Рождественська, Т. Сак, С. Тарасюк, У. Ульянкова.

Метою даного дослідження є аналіз особливостей становлення та історичних етапів розвитку інклюзивної освіти, а також визначення важливих аспектів інклюзивної освіти в початковій школі. Одним із ключових аспектів цієї освітньої парадигми є використання дистанційних технологій навчання. В сучасному світі ці технології стають все більш важливим інструментом для забезпечення доступу до освіти для всіх учнів, незалежно від їхніх особливостей та потреб. Вони дозволяють індивідуалізувати навчальний процес, надаючи можливість учням з різними освітніми потребами отримувати навчальний матеріал у відповідності до їхніх індивідуальних потреб і темпу навчання. Такий підхід сприяє більш ефективній інтеграції учнів з обмеженими можливостями у навчальний процес та створенню особистісно зорієнтованого інклюзивного навчального середовища.

Давньогрецьке та римське законодавство, зокрема, відображало цю ідеологію. У Спарті вживалися заходи для відокремлення фізично неповносправних дітей від здорових, щоб зберегти «чистоту» держави. Свідчення Аристотеля та Сенеки підтверджують таке ставлення, де вони виражають погляди на непотрібність та неповноцінність осіб із порушеннями.

Римське право закріпило цю практику через інститут опікунства, що фактично позбавляв інвалідів їхніх громадянських прав. Ці норми існували до 18-го століття, свідчачи про довгострокову та систематичну дискримінацію осіб із обмеженнями (особливостями).

Таким чином, історична перспектива свідчить про системне використання законодавчих механізмів для відокремлення та виключення осіб із порушеннями, що відображало загальну суспільну атмосферу відкидання та неприйняття.

Розвиток інклюзивної освіти пройшов через кілька періодів, кожен з яких відзначався своїми особливостями та тенденціями (Колупаєва, 2009).

Перший період, що тривав з 996 по 1715 рік, свідчив про відсутність уваги до питань навчання людей з відхиленнями в розвитку. Відкриття перших притулків для сліпих та створення монастирських притулків указувало на початок усвідомлення необхідності турботи про цю категорію осіб.

Другий період, із 1715 по 1806 рік, характеризувався вже не лише усвідомленням потреби в піклуванні про осіб із відхиленнями в розвитку, а й початком їхнього навчання. Відкриття спеціальних шкіл для глухонімих та сліпих в Франції та Російській імперії свідчило про зміну у підходах до освіти цієї категорії дітей.

Третій період, що тривав з 1806 по 1927 рік, ознаменувався усвідомленням доцільності навчання дітей з різними видами відхилень у розвитку. Закони про загальну освіту та створення спеціальних шкіл відображали зміни в суспільному усвідомленні потреб цієї категорії дітей.

Четвертий період, із 1927 по 1991 рік, показав перехід від навчання обмеженої кількості дітей з відхиленнями до усвідомлення необхідності навчання всіх дітей. Створення спеціальних закладів та законодавчі акти про навчання дітей з особливими освітніми потребами відображали цей перехід у свідомості суспільства.

П'ятий період, починаючи з 1991 року, характеризується переходом від сегрегаційного навчання до інклюзивного, або повного включення. Зміни в законодавстві та розвиток міжнародних стандартів свідчать про розуміння необхідності створення середовища, що сприяє рівному доступу до освіти для всіх дітей, незалежно від їхніх особливостей.

Враховуючи історичний контекст та динаміку розвитку, слід визнати, що ставлення суспільства до осіб з обмеженими, особливо дітей з особливими

освітніми потребами постійно еволюціонує, відображаючи зміни у соціокультурному середовищі та науковій парадигмі.

Медична модель (Davern, 1996), що домінувала у суспільній свідомості до середини ХХ століття, сприймала осіб з обмеженими можливостями як хворих, які потребують лікування та піклування. Ця модель передбачала сегрегацію, де такі особи перебували в спеціальних установах, відокремлені від суспільства. Таке ставлення обмежувало їхні можливості та визначало їх як об'єкти неповноцінності.

Однак з часом ця модель змінилася на більш прогресивну, особливо після кінця Другої світової війни, коли у суспільстві змінилися ідеологічні установки, а расистсько-нацистська ідеологія перестала домінувати. Організація Об'єднаних Націй прийняла декларації, що закріплювали права розумово відсталих та інвалідів, спростовуючи існуючу дискримінацію та сприяючи їхній інтеграції у суспільство.

Ці зміни в суспільній свідомості та законодавстві відкрили нові горизонти для осіб з обмеженими можливостями. Замість підходу, що акцентується на недоліках та захворюваннях, тепер підкреслюються їхні можливостях та правах. Це сприяло розвитку інклюзивної освіти та інших форм соціальної інтеграції, де кожна людина має можливість розвиватися та жити повноцінним життям у спільноті разом з іншими.

У другій половині ХХ століття в Скандинавії з'явилася *концепція нормалізації*, що стала альтернативою медичній моделі. Вчені J. Jonson, W. Mills, W. Muller побачили в ній схожість із ідеями Л. Виготського, що сприяло усвідомленню соціальної спрямованості та компенсаторних можливостей людини. Вони підкреслювали, що уявлення про дитячу дефективність переважно базуються на біологічних причинах, ігноруючи соціальний аспект.

Л. Виготський зауважував, що фізичний дефект може спричинити соціальний вивих, схожий на тілесний вивих, і виховання дитини з такими особливостями потребує супроводу і належної уваги.

Концепція нормалізації, висунута у 70-х роках, сприяла формуванню «патернів культурно нормативного життя» для тих, хто раніше був виключений з соціально-суспільної діяльності.

Основними принципами концепції нормалізації щодо дітей з психофізичними особливостями розвитку є визнання їхньої здатності опановувати різні види діяльності та забезпечення умов, що максимально наближаються до «нормальних». Суспільство має змінити своє ставлення до цих дітей, гарантувати їхні права та інтереси, а самі діти повинні адаптуватися до життя в цьому суспільстві.

Концепція нормалізації відкривала широкі можливості для дітей з особливими потребами та ґрунтувалася на їх вихованні відповідно до культурних норм. Це відкривало їм можливість інтеграції в середовище однолітків. Однак деякі дослідники, такі як Т. Бут, Дж. Джонсон, В. Міллз, В. Мюллер, зауважують, що ця концепція не враховує широкого спектру індивідуальних відмінностей та має відносно трактування норми. Процес нормалізації визначається необхідністю визначення соціального ставлення до індивіда та класифікації його як такого, який має відхилення або відповідає соціально визнаній нормі.

Сучасні дослідники суспільних/соціальних відносин, зокрема, Д. Андерс, Д. Лупарт, Т. Лефрансуа, відзначають перехід від теорії нормалізації до теорії включення у відношенні до осіб з обмеженими можливостями, зокрема, дітей з обмеженими можливостями, що спостерігається з 90-х років ХХ століття. *Теорія включення* ґрунтується на повазі до індивідуальних відмінностей і передбачає збереження відносної автономії кожної суспільної/соціальної групи. Вона відрізняється від теорії нормалізації тим, що сприймає різноманіття звичаїв та думок як базову складову суспільства.

Основним принципом теорії включення є створення умов для задоволення особливих потреб кожної особистості, замість вимоги пристосування особистості до суспільства. Такий підхід відмовляється від уявлення про особливості як про винятковість, приречену на маргінальність, і ставить акцент на прийнятті суспільством кожної особистості без обмежень.

У центрі уваги теорії включення знаходяться такі аспекти, як автономність, участь у суспільній діяльності, створення системи соціальних зв'язків та прийняття суспільством усіх особистостей без обмежень. Ці принципи визначають нову парадигму взаємодії між особою та суспільством у контексті інклюзивної освіти.

Сучасне суспільство рухається від концепції адаптації людини до навколишнього середовища до концепції адаптації середовища для задоволення потреб людини. Цей зсув акцентів свідчить про визнання та підтримку прав осіб з особливостями розвитку на повноцінну участь у суспільному житті.

Теорія включення стала ключовою в розробці сучасних моделей освіти для дітей з особливостями розвитку на основі їх повної соціалізації. Це відображається в словах Т. Бут, яка закликає до гнучкості освітньої системи та зміни ставлення до різноманітності учнів. Підкреслюється значення розмаїття як атрибуту реальності, який варто цінувати, а не сприймати як джерело труднощів.

Використання соціальної/суспільної моделі включення в освіті, згідно з висловлюванням К. Рейсвейка, сприятиме розвитку здібностей дитини, визнанню різноманітності розвитку, задоволенню особливих потреб, створенню системи підтримки, функціональному підходу до лікування та навчання, а також участі батьків у цих процесах.

Філософія соціального/суспільного устрою, яка акцентує на єдності спільноти людей, призвела до усвідомлення негативних наслідків ізоляції, зокрема дітей з особливими потребами, у спеціальних закладах. Організація Об'єднаних Націй відмітила, що навіть найсучасніші заклади, з хорошим обладнанням і

кваліфікованим персоналом, стають безликими, бо їхні вихованці не можуть жити самотійно, як інші члени суспільства. Це призводить до їх пасивності та залежності. Сам факт ізоляції від суспільства сприяє розвитку «інституційного менталітету», що, в свою чергу, створює новий вид інвалідності, що перешкоджає їх реінтеграції в суспільство.

Суспільно-соціальна модель «включення» становить основу для сучасних підходів до забезпечення освіти дітям з обмеженими можливостями здоров'я, як це визначено у Саламанкській Декларації (Саламанська декларація..., 1994). Останні десятиріччя відзначаються тенденцією сприяння інтеграції та боротьби з відчуженням у сфері соціальної політики. Залучення та участь стають важливими аспектами для збереження людської гідності та дотримання прав людини. В галузі освіти ці принципи реалізуються через розробку стратегій, спрямованих на забезпечення справжньої рівноправності можливостей.

Європейська спільнота ставить перед собою завдання усунення упередженості та дискримінації стосовно осіб із порушеннями психофізичного розвитку, зокрема, забезпечення можливостей для здобуття освіти без будь-яких форм дискримінації. Цю позицію підтримують ЮНЕСКО та Комісія з прав людини.

Важливим принципом є те, що інвалідність сама по собі не повинна бути перешкодою для отримання освіти у загальній системі. Дискримінація є основною перешкодою для втілення цього принципу. У деяких випадках законодавчі норми можуть передбачати обов'язкове відвідування дітьми-інвалідами спеціалізованих шкіл, що є формою офіційної сегрегації.

Проте, розвиток інклюзивної освіти передбачає створення умов, за яких діти з різними особливостями могли б навчатися разом у загальних навчальних закладах, отримуючи не лише знання, а й підтримку та розвиток у контексті різноманітності. Дистанційне навчання може стати важливим інструментом у

реалізації цієї мети, дозволяючи забезпечити доступ до освіти з урахуванням індивідуальних потреб і можливостей кожного учня.

Сучасна світова освітня політика надає пріоритетне значення розробці підходів до освіти дітей з обмеженими можливостями здоров'я. Під цей амбуа входять такі стратегії, як мейнстрімінг (mainstreaming), інтеграція (integration), інклюзія (inclusion). Ці терміни походять з англійської мови, та набувають все більшого розповсюдження в Україні, але залишаються предметом дискусій щодо їхньої відповідності та необхідності застосування.

Сучасні підходи до розвитку освіти дітей з обмеженими можливостями здоров'я включають в себе важливу складову – дистанційне навчання. Наприклад, платформи, такі як Google Classroom, Moodle або Microsoft Teams, надають можливість дітям з особливими потребами отримувати навчальний матеріал та взаємодіяти з вчителями, не виходячи з дому. Це особливо важливо в умовах, коли фізичний доступ до загальноосвітнього закладу може бути обмеженим (війна, пандемія, погіршення стану здоров'я).

Зокрема, мейнстрімінг (Колупаєва, 2009) або загальний потік, є ключовим чинником розширення соціальних контактів між дітьми з обмеженими можливостями здоров'я та їхніми однолітками. Ця форма взаємодії в основному виявляється у позаурочних заходах, таких як участь у масових подіях, літніх таборах, клубах за інтересами та інших. Дистанційне навчання може також стати частиною цієї взаємодії, дозволяючи учням спілкуватися та співпрацювати, незважаючи на географічні обмеження чи фізичні перешкоди.

Американські та канадські дослідники підкреслюють, що мейнстрімінг є важливим кроком у розвитку освітніх тенденцій стосовно навчання дітей з особливими потребами у Північній Америці наприкінці ХХ століття. Цей підхід переважно асоціюється з поширенням спеціальних класів у масових школах, де соціальні взаємодії між дітьми з особливими потребами та їхніми «здоровими»

однolітками відбувалися поза основним навчальним процесом. Однак, слід зауважити, що ці взаємодії часто були миттєвими та обмеженими.

Інтеграція у сфері освіти дітей початкової школи є складною та мінливою концепцією, яка зазнає різноманітних теоретичних підходів та класифікацій.

Дослідники звертають увагу на понятійно-термінологічний аспект інтеграції, оскільки це важливо для розуміння її сутності. Термін «інтеграція» у спеціальній педагогіці вживається широко і може стосуватися конкретних проблем (наприклад, інтеграція дітей з різними фізичними або інтелектуальними потребами) або взагалі (як напрямок підготовки осіб з обмеженими можливостями до життя в суспільстві).

Проблема інтеграції дітей з обмеженими можливостями здоров'я у суспільство залежить від двох факторів. По-перше, це відхилення у фізичному і психічному розвитку, які ускладнюють процес інтеграції. По-друге, це недосконалість самої системи соціальних стосунків, яка, за певних умов, може стати недоступною для дітей з обмеженнями.

Згідно із твердженням О. Будник, «інтеграція особи з інвалідністю в середовище здорових людей у процесі навчання, виховання, посильної трудової діяльності, проведення вільного часу та ін. є основною метою впровадження інклюзивної освіти. Власне, право дітей із функціональними обмеженнями на інтеграцію у суспільство – це основний принцип міжнародних стандартів щодо забезпечення їм доступу до якісної освіти» (Dubkovetska & Budnyk, 2016).

Для успішної соціальної інтеграції дітей з обмеженими можливостями, важливо розглядати різні підходи до їхньої освіти. Одним із ключових інструментів, який може допомогти в цьому процесі, є дистанційне навчання. Наприклад, платформи, такі як Zoom, Skype або Cisco Webex, дозволяють дітям отримувати освіту зручно та ефективно, не залежно від їхнього фізичного стану чи місця проживання.

Інтеграція передбачає адаптацію дитини з відхиленнями в розвитку до загальної системи соціальних стосунків, що включає інтеграцію в освітнє середовище. Дистанційне навчання може стати важливим елементом цієї адаптації, забезпечуючи можливість отримання освіти без фізичного контакту з навчальним закладом. Наприклад, дитина з обмеженими можливостями може взяти участь у віртуальних класах разом із своїми однолітками, використовуючи спеціальні програми та інструменти, які допомагають в їхньому навчанні.

Різні форми інтеграції, такі як повна, комбінована, часткова або тимчасова, можуть бути успішно реалізовані через дистанційну освіту. Наприклад, для дітей, які готові до спільного навчання зі здоровими однолітками, повна інтеграція за допомогою дистанційних технологій може бути оптимальним варіантом. З іншого боку, часткова або тимчасова інтеграція через віртуальні зустрічі може допомогти забезпечити соціальну інтеракцію та взаємодію з ровесниками.

Таким чином, використання дистанційного навчання в інтеграційному процесі дозволяє індивідуалізувати освітні програми, забезпечуючи кожній дитині можливість отримати навчання, яке відповідає її потребам та можливостям.

Модель цілісного гармонійного розвитку дитини в умовах інклюзивного навчання має шість рівнів. Перші три – психолого-педагогічний, понятійно-термінологічний та правовий – характеризують зовнішні умови інтеграції. Соціально-комунікативний, навчально-методичний і навчально-психологічний визначають внутрішні умови інтеграції. Зрозуміло, що дві останні моделі інтеграції більш зорієнтовані на соціальний аспект, тоді як інтегроване навчання, як форма освітньої допомоги, може бути узгоджене лише з повною та частковою моделями інтеграції. Інтеграція дітей з особливими потребами у навчальне середовище – це складний та багатогранний процес, який вчені розглядають на шести рівнях. Перші три рівні – психолого-педагогічний, понятійно-термінологічний і правовий – визначають зовнішні умови інтеграції.

На психолого-педагогічному рівні передбачається створення сприятливого оточення для взаємодії між дітьми з особливими потребами та їхніми здоровими ровесниками. Це включає адаптовані шкільні споруди, відповідне навчальне середовище та сприяння контактам між учнями. Додатковим інструментом, який може забезпечити ефективну взаємодію навіть на відстані, є дистанційне навчання. Наприклад, платформи, такі як Google Classroom, Microsoft Teams або Moodle, дозволяють організувати віддалені уроки, взаємодію між учнями та вчителями, а також надати індивідуальну підтримку тим, хто її потребує.

На понятійно-термінологічному рівні важливо використовувати термінологію, що не має дискримінаційного забарвлення. Наприклад, замість «аномальна дитина» можна використовувати термін «дитина з особливими потребами». Таке використання мови сприяє створенню позитивного та відкритого середовища для учнів.

На правовому рівні важливо гарантувати права дитини та розробляти відповідну нормативно-правову базу для інтегрованого навчання. Регулярне оновлення правових норм та створення спеціальних програм підтримки для дистанційного навчання є важливими кроками для забезпечення доступу до якісної освіти для всіх учнів.

Щодо внутрішніх умов інтеграції, на різних рівнях важливо розглядати соціально-комунікативний, навчально-методичний та навчально-психологічний аспекти. Дистанційне навчання може сприяти реалізації цих аспектів, забезпечуючи можливість для учнів брати участь у спільних заходах, отримувати індивідуалізовану підтримку та здійснювати взаємодію з вчителями та однолітками через віртуальні засоби зв'язку.

Школа відіграє найважливішу роль у адаптації дитини до майбутнього дорослого життя. Аналіз та увага до стану здоров'я дитини, недоліків психофізичного розвитку, прагнення батьків забезпечити освіту в школі, ефективне сімейне виховання породжують національні зміни в освітньому

процесі. Це необхідно для кожної маленької людини, особливо для дитини з особливими освітніми потребами, оскільки сприяє їй більш ефективному розвитку та набуттю навичок соціалізації (Bakhmat et al., 2022).

У міжнародних документах, зокрема у Саламанкській декларації (Dubkovetska & Budnyk, 2016), висловлено принцип, що інклюзивна освіта є найефективнішим шляхом інтеграції дітей та молоді з особливими освітніми потребами. Інклюзивні школи мають приймати всіх дітей, незалежно від їхніх фізичних, інтелектуальних, соціальних, емоційних, мовних чи інших особливостей. Це охоплює дітей з різними вадами, обдарованих, безпритульних, працюючих, а також тих, хто походить із віддалених районів, належить до мовних, етнічних чи культурних меншин, а також дітей з найменш благополучних або маргіналізованих груп населення. Цей підхід сприяє створенню соціально-психологічного клімату, який сприяє розвитку кожної дитини, забезпечуючи їй можливість отримати якісну освіту та інтегруватися в суспільство на рівних умовах.

Повна інклюзія означає, що всі учні стають повноправними членами навчального колективу. Це передбачає безбар'єрний доступ до навчальних матеріалів та приміщень, а також забезпечення підтримки і супроводу з медико-соціальних та психолого-педагогічних аспектів, якщо це потрібно. У контексті повної інклюзії, всі діти мають можливість отримати необхідну допомогу та ресурси для успішного навчання і розвитку.

Інклюзивна освіта (інклюзія – inclusion (англ.) – залучення), передбачає створення освітнього середовища, яке відповідало б потребам і можливостям кожної особи, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку (Колупаєва, 2014).

Інклюзивна освіта – це система навчання, яка відзначається гнучкістю та індивідуалізацією, забезпечуючи психолого-педагогічну підтримку дітей з особливостями розвитку в умовах масової загальноосвітньої школи, розташованої

у безпосередній близькості до їхнього місця проживання. У цій системі всі учні вважаються повноправними членами шкільного колективу, отримують безбар'єрний доступ до навчання та соціального життя, а також мають доступ до медико-соціального та психолого-педагогічного супроводу за потреби.

Дослідження скандинавських вчених, таких як J. Jonson (Jonson et al., 1993) та K. Raiswaik, підкреслюють, що інклюзивна освіта відрізняється від інтеграції своєю гнучкістю та індивідуалізацією. У такій системі кожному учневі забезпечується необхідна підтримка, а навчальні заклади створюють умови для активної участі всіх дітей у шкільному та соціальному житті.

Центральними принципами інклюзивної освіти є визнання та врахування різноманітності дитячого колективу, задоволення особливих освітніх потреб кожного учня, незалежно від їхніх можливостей, талантів чи обдарувань. Це досягається за допомогою індивідуалізованих методів навчання, адаптованих навчальних програм та спеціально розроблених допоміжних матеріалів.

На думку А. Колупаєвої, «*Інклюзивне навчання* (інклюзія – inclusion (англ.) – включення), передбачає створення освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку. Інклюзивне навчання – гнучка, індивідуалізована система навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в умовах масової загальноосвітньої школи за місцем проживання. Навчання відбувається за індивідуальним навчальним планом, забезпечується медико-соціальним та психолого-педагогічним супроводом» (Колупаєва, 2009).

Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, спрямована на забезпечення всіх дітей, незалежно від їхніх особливостей, можливостей та потреб, можливістю отримувати якісну освіту в межах загальноосвітніх навчальних закладів, враховуючи їхні індивідуальні освітні потреби та стилі навчання. Це базується на принципах рівного доступу до освіти та права кожної дитини на освіту за місцем проживання.

З метою забезпечення інклюзивної освіти заклади повинні адаптувати свої навчальні програми, методи навчання та ресурси до різних освітніх потреб учнів. Це означає розробку індивідуалізованих підходів до навчання, використання різноманітних форматів та методик, а також співпрацю з громадою та створення партнерств для надання всіх необхідних освітніх послуг. Дистанційне навчання може стати важливим компонентом цього процесу, особливо у випадках, коли учні не можуть регулярно відвідувати навчальний заклад через фізичні або інші обмеження.

Заклади інклюзивної освіти мають бути відкриті та доступні для всіх дітей, забезпечуючи їм повний спектр підтримки та послуг, необхідних для їхнього успішного навчання та розвитку. Дистанційні навчальні платформи, такі як Zoom, Google Meet або Microsoft Teams, можуть допомогти в цьому, надаючи можливість здійснювати навчання на відстані з використанням різноманітних інструментів для комунікації, співпраці та навчання. Такий підхід дозволить учням з різними потребами мати доступ до якісної освіти, незалежно від їхнього місця проживання чи фізичних можливостей.

Інклюзивна школа – це освітній заклад, що прагне забезпечити доступність освіти для всіх дітей, незалежно від їхніх особливих потреб чи вмінь. Це система освітніх послуг, яка адаптує навчальні програми, методи навчання та фізичне середовище для забезпечення оптимального розвитку кожної дитини. Інклюзивна школа активно використовує ресурси спільноти, залучає батьків, співпрацює з фахівцями та надає спеціальні послуги відповідно до потреб кожного учня. Вона створює позитивний та сприятливий клімат у шкільному середовищі, де кожен учень відчувається прийнятим і підтриманим у своєму розвитку.

Інклюзивна освіта трансформує роль педагога у звичайному навчальному закладі, перетворюючи його у фасилітатора розвитку кожної дитини у класі. Педагог повинен сприймати учнів з особливими освітніми потребами на рівні з іншими дітьми, залучати їх до спільних видів діяльності, виконуючи завдання,

адаптовані до їхніх потреб. Використання різноманітних стратегій колективної участі, таких як ігри, спільні проекти та лабораторні дослідження, є важливими елементами інклюзивного навчання.

Однак, варто відзначити, що інклюзивна освіта супроводжується термінологічною неузгодженістю, яка призводить до різноманітних тлумачень і суперечностей.

Поняття «інклюзивна освіта» визначено шляхом аналізу ряду міжнародних документів, таких як Декларація про права інвалідів, Всесвітня програма дій стосовно інвалідів, Конвенція про права дитини, а також національних нормативно-правових актів, серед яких Конституція України, Закон України «Про освіту» та інші. Ці акти регламентують модернізацію освіти та гарантують права та свободи дітей з обмеженими можливостями на повноцінне життя.

Нова методологія спеціальної освіти дітей з особливостями розвитку заснована на ряді концепцій та постанов, таких як «Концепція реабілітації дітей з обмеженими фізичними чи розумовими можливостями» (1998), «Концепція державного стандарту спеціальної освіти» (1999), «Концепція інклюзивної освіти» (2010), «Постанова про порядок організації інклюзивного навчання в загальноосвітніх школах» (2011), зміни до Закону України «Про дошкільну освіту» стосовно організації інклюзивного навчання, Закон України «Про повну загальну середню освіту» (2020).

Як стверджує Т. Ілляшенко: «Концепція інклюзивної освіти відображає одну з головних демократичних ідей – всі діти є цінними й активними членами суспільства. Навчання в інклюзивних навчальних закладах є корисним як для дітей з особливими освітніми потребами, так і для дітей з типовим рівнем розвитку, членів родин та суспільства в цілому. Як свідчать дослідження, в інклюзивних класах (групах) наголос робиться, в першу чергу, на розвиток сильних якостей та талантів дітей, а не на їхніх фізичних або розумових проблемах. Взаємодія з іншими дітьми сприяє когнітивному, фізичному, мовному,

соціальному та емоційному розвитку дітей з особливими освітніми потребами. При цьому діти з типовим рівнем розвитку демонструють відповідні моделі поведінки дітям з особливими освітніми потребами і мотивують їх до цілеспрямованого використання нових знань та вмінь. У більшості випадків дітям просто необхідне доступне викладання, що потребує використання різних методів, які відповідають індивідуальним вимогам, здібностям та особливостям розвитку» (Ілляшенко, 2009).

Сучасна спеціальна освіта охоплює навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку поза звичайною масовою школою, у відокремленій, паралельній освітній системі. Терміни «інтеграція» та «інклюзія» визначають різні шляхи розвитку системи освіти. Інтеграція у широкому соціально-суспільному контексті передбачає залучення осіб з особливостями розвитку до соціальних стосунків через різні форми спільного навчання, включаючи інтегроване та інклюзивне навчання. Рання інтеграція у повноцінне соціальне середовище, зокрема у масові навчальні заклади, є ключовою умовою успішного залучення та повноцінної інтеграції дітей з особливостями розвитку.

Інклюзивна освіта для України не лише педагогічна інновація, а зобов'язання перед міжнародною спільнотою з моменту ратифікації Конвенції ООН про права інвалідів. У контексті ЮНЕСКО, інклюзія розглядається як динамічний процес, який визнає й підтримує різноманітність учнів у навчальному середовищі. Цей підхід полягає в позитивному ставленні до індивідуальних особливостей розвитку дитини, розглядаючи їх не як проблеми, а як можливості для зростання та розвитку.

Таким чином, рух у напрямку інклюзії перестає бути лише технічною або організаційною зміною. Він стає складною філософією в освіті, що визнає потребу в увазі до кожного учня, його право на якісну освіту та рівний доступ до навчання. Це не лише новаторська методика, але й світогляд, що сприяє створенню

справедливого та рівного суспільства, де кожна дитина має можливість розвиватися на повну міру, не залежно від її особливостей.

Ідея інклюзивної освіти відображає одну з ключових демократичних концепцій – усі діти є цінними та активними учасниками суспільства. Взаємодія з іншими дітьми сприяє когнітивному, фізичному, мовному, соціальному та емоційному розвитку дітей з особливими освітніми потребами. У такому середовищі діти навчаються спілкуватися, взаємодіяти та розвивати свої навички та здібності разом з однолітками. Це допомагає зменшити стигматизацію та соціальну відокремленість, сприяє формуванню толерантного та відкритого суспільства, де кожна дитина має можливість реалізувати свій потенціал і відчувати себе повноцінним членом громади.

Інклюзія в освіті є не лише концепцією, але й процесом, що неперервно розвивається, ключовим аспектом для формування політики та стратегій, спрямованих на усунення дискримінації, нерівності та виключення в освітній сфері.

Одним з важливих інструментів для розуміння інклюзії в освіті є індекс інклюзії, розроблений у 2006 році британськими вченими Мелом Ейнскоу та Тоні Бутом спільно з групою педагогів, батьків, працівників управлінь освіти, науковців і представників громадських організацій, людей з інвалідністю. Цей індекс був перекладений на 34 мови та використовується у 15 країнах світу. В Україні він був впроваджений у 2011 році і, після апробації, отримав схвалення для використання у дошкільних, загальноосвітніх і професійно-технічних навчальних закладах науково-методичною комісією з професійної педагогіки, психології та змісту професійно-технічної освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Не зважаючи на це, на сьогодні не існує єдиної термінології для категорій дітей з особливими освітніми потребами як на міжнародному, так і на національному рівнях. Українське законодавство використовує різні терміни, такі

як «діти-інваліди», «діти з порушеннями розумового та/або фізичного розвитку», «діти з розумовою відсталістю», «особи з особливими потребами», «діти з особливостями психічного та фізичного розвитку» та інші.

Проте, виходячи з принципів соціальної моделі інвалідності та останніх документів українського уряду та Міністерства освіти і науки, пропонується використовувати термін *«діти (учні) з особливими освітніми потребами»*. Цей термін, що також широко використовується в країнах, що входять до Організації економічного розвитку та співпраці (37 найбільш економічно розвинених країн світу), враховує дітей із труднощами в навчанні, пов'язаними з порушеннями психофізичного розвитку, та дітей зі соціально-вразливих груп.

Якщо говорити про те, яку категорію дітей слід вважати «з особливими освітніми потребами», можна визначити такі категорії: «діти з обмеженими можливостями здоров'я», «діти з особливостями психофізичного розвитку», «діти з інвалідністю» (Сабат, 2008).

На думку В. Лубовського, фізична інтеграція дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітні навчальні заклади не може бути розглянута як справжнє мейнстрімінг, а скоріше є формою «примусової інтеграції». Це свідчить про те, що навчальний процес не завжди організовується таким чином, щоб врахувати індивідуальні потреби кожної окремої дитини. У випадку недостатньої уваги до потреб дітей з особливими освітніми потребами вони можуть відчувати себе відстороненими від навчального процесу, що може призвести до зниження їхньої мотивації для навчання та погіршення академічної успішності.

Мета інклюзії в освіті полягає у зменшенні соціальної ізоляваності, яка виникає внаслідок відсутності позитивного ставлення до соціальної різноманітності. Основна концепція полягає в тому, що кожна людина має право на доступ до якісної освіти та участь у навчальному процесі, незалежно від її унікальних рис, здібностей чи обмежень.

Інклюзивна освіта ґрунтується на ряді принципів, що визначають її сутність та спрямованість. Наочність цих принципів відображається у стратегіях та методології впровадження інклюзивного навчання та виховання дітей.

Перший принцип полягає у адаптації системи освіти до потреб дитини, а не навпаки. Це означає, що навчальні програми, методи та середовище повинні бути спрямовані на задоволення індивідуальних освітніх потреб кожної дитини, забезпечуючи їй повний доступ до якісної освіти.

Другий принцип передбачає залучення батьків до навчального процесу дітей як рівноправних партнерів. Це сприяє побудові плідного партнерства між школою та сім'єю, що є ключовим для успішного розвитку дитини.

Третій принцип – командний підхід у навчанні та вихованні, який передбачає залучення педагогів, батьків та спеціалістів. Це сприяє створенню сприятливого середовища для навчання, де кожна дитина отримує індивідуальну увагу та підтримку.

Четвертий принцип підкреслює, що складність завдань повинна відповідати здібностям дитини, що відображає принцип диференціації та індивідуалізації навчання.

П'ятий принцип – рівний доступ до навчання у загальноосвітніх закладах та отримання якісної освіти кожною дитиною. Це визнає право кожної дитини на навчання та розвиток, незалежно від її особливостей чи обмежень.

Шостий принцип підкреслює цінність людини незалежно від її здібностей і досягнень, що передбачає позитивне ставлення до кожної дитини та розуміння її потенціалу.

Сьомий принцип – кожна людина здатна відчувати і думати, що наголошує на необхідності поваги до прав та гідності кожної дитини.

Восьмий принцип підтримує право кожної людини на спілкування і на те, щоб бути почутою, що відображає необхідність створення умов для активного участі дітей у житті спільноти.

Дев'ятий принцип підкреслює потребу всіх людей у підтримці та дружбі ровесників, що визнає важливість соціальних взаємодій та підтримки для успішного розвитку дітей.

Переваги інклюзивної освіти.

Інклюзивна освіта має ряд переваг як для дітей з особливими освітніми потребами, так і для всього навчального середовища, їхніх родин і суспільства в цілому. Дослідження свідчать, що в інклюзивних класах велика увага приділяється розвитку сильних сторін та здібностей дітей, а не тільки їхнім проблемам. Це сприяє позитивному психологічному стану та самоповазі всіх учнів. Дистанційне навчання може допомогти у реалізації інклюзивної освіти, забезпечуючи доступ до навчання для учнів, які з якихось причин не можуть відвідувати загальноосвітні заклади.

Взаємодія з різнорівневими партнерами сприяє розвитку когнітивних, фізичних, мовних, соціальних та емоційних навичок дітей з особливими потребами. Цей процес сприяє розширенню їхніх можливостей інтеграції в суспільство та підготовці до самостійного життя. Дистанційне навчання може забезпечити індивідуальний підхід до навчання, де вчителі можуть працювати з учнями один на один через онлайн консультації та інтерактивні вправи.

Додатково, діти з усталеним рівнем розвитку демонструють відповідні поведінкові моделі по відношенню до своїх товаришів з особливими освітніми потребами, що мотивує їх до активного використання нових знань та навичок. Це формує в них емпатію, толерантність та здатність до співпраці, що є важливими навичками для успішного функціонування в сучасному суспільстві. При використанні дистанційного навчання, учні можуть спілкуватися між собою через відеоконференції та спільні проекти, що сприяє розвитку цих цінних соціальних навичок.

За допомогою інклюзивної освіти формуються дружні стосунки між дітьми різних можливостей. Ця взаємодія надихає дітей приймати індивідуальність і

різноманітність, розвиває їхню чутливість до потреб і почуття відповідальності за один одного. Дистанційне навчання може сприяти цій взаємодії, забезпечуючи можливість для спільної роботи над проектами та обміну думками через віртуальні платформи спілкування.

Сак Т вважає, що: «у практиці інклюзії одним із показників ефективно налагодженого навчання вважається співпраця. При цьому навчальний процес структурується так, щоб забезпечити достатню взаємодію, підтримку, повагу й прийняття кожного школяра в класному колективі. Найперше, такий підхід реалізується під час співпраці в парах і малих групах, він спонукає до активної навчальної діяльності; створює умови взаєморозуміння між учасниками при виконанні спільних завдань. У співпраці учні демонструють вищий рівень критичного й логічного мислення, генерують більше нестандартних ідей, ефективніше переносять набуті знання, уміння й навички в нові умов. Особливо важлива співпраця для школярів з особливими освітніми потребами, які, зазвичай, при розв'язанні тих чи інших сумісних завдань відіграють пасивну роль. Навчання у співпраці допомагає зменшити рівень стресу й тривожності учнів порівняно з конкурентними методами, воно сприяє формуванню позитивного ставлення до навчального матеріалу і навчального досвіду загалом. Крім того, при співпраці створюються умови для налагодження міжособистісних стосунків між дітьми, що позитивно впливає на їхній соціальний розвиток» (Сак, 2014).

Результати наукових досліджень однозначно підтверджують переваги інклюзивної освіти для учнів з особливими освітніми потребами:

1. Покращення навчальних досягнень, заохочуючи активну участь у навчальному процесі та забезпечуючи необхідну підтримку для успішного навчання. Дистанційне навчання дозволяє учням мати доступ до індивідуальних занять з вчителями або спеціалістами, що сприяє кращому засвоєнню матеріалу та підвищує їхні навчальні досягнення.

2. Надання відповідних рольових моделей через однолітків, що сприяє формуванню позитивних стереотипів та відчуттю власної цінності. Використання онлайн платформ для навчання дозволяє учням спілкуватися та співпрацювати з однолітками, що розширює їхні можливості взаємодії та соціалізації.

3. Створення можливостей для навчання в реалістичному та природному середовищі, що сприяє розширенню досвіду та активізації навчального процесу. За допомогою віртуальних екскурсій та інтерактивних уроків, учні можуть більш глибоко досліджувати предмети та отримувати практичні знання.

4. Формування комунікативних, соціальних та академічних навичок, які є ключовими для успішної адаптації в суспільстві. Взаємодія через онлайн платформи сприяє розвитку навичок спілкування та співпраці у віртуальному середовищі.

5. Забезпечення рівного доступу до навчання, усуваючи відчуття обмеження або відокремленості дітей з особливими потребами. Дистанційне навчання дозволяє учням навчатися зручним для них способом, не обмежуючи їхню фізичну доступність до навчальних закладів.

6. Підвищення самооцінки та відчуття власної важливості учнів, що сприяє формуванню позитивного внутрішнього ставлення до себе. Індивідуальний підхід до навчання через дистанційні технології може допомогти учням відчувати себе більш успішними та впевненими у своїх здібностях.

7. Розширення можливостей для встановлення нових дружніх зв'язків, що сприяє соціальній інтеграції та розвитку відчуття приналежності до спільноти. Через спільні проекти та діяльність на онлайн платформах, учні можуть побудувати сильні та довготривалі стосунки.

Учням з типовим розвитком також принесла низку переваг інклюзивна освіта:

1. Допомагає підвищувати або підтримувати рівень успішності, стимулюючи активну участь у навчальному процесі та взаємодію з однолітками. Дистанційне

навчання також може сприяти цьому, забезпечуючи учням можливість навчатися в комфортному середовищі, де вони можуть краще концентруватися на матеріалі та спілкуватися з вчителем через онлайн-платформи.

2. Створює відповідне середовище для виховання поваги до відмінностей та різноманітності, сприяючи розвитку толерантності та відкритості. Дистанційне навчання може розширити цю можливість, дозволяючи учням зосередитися на спільних завданнях та взаємодії через відеоконференції та спільні проекти.

3. Розширює можливості для налагодження нових дружніх стосунків, що сприяє соціальній інтеграції та розвитку навичок співпраці. Дистанційне навчання може створити платформу для взаємодії між учнями, навіть якщо вони знаходяться на великій відстані один від одного.

4. Надає стимули до співпраці, оскільки спільне навчання з дітьми з особливими освітніми потребами може спонукати до взаємодопомоги та співробітництва. Дистанційне навчання, зокрема, може сприяти цьому, створюючи умови для спільного вирішення завдань через віртуальні комунікаційні засоби.

5. Допомогає розвивати такі риси, як творчість і винахідливість, заохочуючи до адаптації та пошуку нових способів розв'язання завдань. Використання різноманітних онлайн-інструментів і програм може сприяти стимулюванню творчого мислення учнів.

6. Надає можливість набувати лідерські навички, сприяючи розвитку вмінь керування та організації групової діяльності. Участь у віртуальних проектах та спільних завданнях може навчити учнів ефективно керувати групою та вести її до досягнення спільних цілей.

7. Забезпечує можливість навчатися на основі широкого спектру форм і методів роботи, що дозволяє кожному учневі здобувати знання відповідно до його індивідуальних особливостей та стилю навчання.

Педагогічному персоналу інклюзивна освіта відкриває широкий спектр можливостей:

1. Сприяє налагодженню співпраці й застосуванню командного підходу до вирішення проблем і подолання труднощів, що сприяє ефективному управлінню класними процесами та підтримує сприятливу атмосферу взаємодії та взаєморозуміння серед педагогічного колективу. Дистанційне навчання розширює можливості співпраці педагогів, дозволяючи їм обмінюватися ідеями, матеріалами та кращими практиками через онлайн платформи спілкування та професійного розвитку.

2. Забезпечує можливості для професійного розвитку, оскільки інклюзивна практика вимагає постійного оновлення знань і навичок, щоб ефективно відповідати на потреби всіх учнів. Дистанційні курси та тренінги стають доступними для педагогів, дозволяючи їм покращувати свої методи та стратегії навчання в онлайн форматі.

3. Допомогає усвідомити важливість розроблення програм навчання для дітей із різноманітними потребами, стимулюючи педагогів до вивчення індивідуальних особливостей кожного учня та адаптації навчального процесу до їхніх потреб. Використання онлайн платформ для індивідуалізації навчання дозволяє педагогам створювати персоналізовані уроки та завдання для кожного учня.

4. Дає можливість збагатити власну палітру методів і прийомів викладання та навчальних стратегій, розвиваючи креативність та гнучкість у виборі підходів до навчання і виховання різних категорій учнів. Використання різноманітних інтерактивних інструментів та онлайн ресурсів сприяє розвитку творчого мислення педагогів та їхньої готовності до експериментування з новими методиками.

Адміністрація навчального закладу відіграє ключову роль у реалізації інклюзивної освіти, забезпечуючи не лише організаційну базу, а й психологічну,

соціальну та методичну підтримку. Ось деякі переваги інклюзивної освіти для адміністрації навчальних закладів:

1. Допомогає у формуванні спільних переконань й цінностей щодо інклюзії дітей з особливими освітніми потребами. Створення сприятливого середовища, де кожна дитина має рівні можливості для навчання та розвитку, вимагає від адміністрації чіткого бачення та підтримки інклюзивних цінностей. Дистанційне навчання може сприяти у формуванні таких цінностей, дозволяючи адміністрації навчального закладу організувати відповідні навчальні заходи та інтерактивні онлайн-курси з підтримки інклюзії.

2. Забезпечує можливість користуватися широким набором ресурсів і видів підтримки та обирати оптимальні їх варіанти. Адміністрація має забезпечити доступ до спеціалізованих матеріалів, обладнання та педагогічних методик, що допоможе ефективно адаптувати навчальний процес до потреб кожного учня. Дистанційні платформи, такі як Google Classroom або Microsoft Teams, надають можливість зберігання та обміну різноманітних навчальних матеріалів.

3. Допомогає сформувати позитивне ставлення до розмаїтості. Активна підтримка адміністрації сприяє формуванню толерантного та відкритого середовища, де кожна особистість цінується за свій унікальний внесок у спільну справу навчання та виховання. Дистанційне навчання, як спосіб навчання з використанням сучасних технологій, допомагає створювати інклюзивне середовище для усіх учасників навчального процесу.

4. Надає стимули, що надихають до здійснення змін. Адміністрація може створити умови для підтримки новаторських ідей та проєктів, спрямованих на вдосконалення інклюзивного середовища, що стимулює педагогічний колектив до пошуку та впровадження ефективних педагогічних практик. Використання дистанційних технологій може сприяти інноваційним підходам до організації навчального процесу та розвитку інклюзивних програм.

5. Шляхом спільної роботи над інклюзивними проектами та заходами, адміністрація зміцнює внутрішньоколективну злагодженість. Дистанційне навчання може створити можливості для якісного спілкування та співпраці, що сприяє формуванню сильних взаємин та відчуття приналежності до громади.

Батькам інклюзивна освіта надає низку переваг:

1. Надає можливості для співпраці й активного залучення до життя шкільної громади, дозволяючи батькам бути активними учасниками навчального процесу та сприяючи спільним ініціативам для поліпшення середовища навчання. Дистанційне навчання може забезпечити батькам можливість бути більш активними учасниками у навчальному процесі, взаємодіючи з учителями та іншими батьками через спеціалізовані онлайн платформи для батьківських зборів та консультацій.

2. Забезпечує можливість вибору в їхньому прагненні забезпечити якісну освіту своїй дитині, дозволяючи батькам брати активну участь у процесі вибору навчального закладу та методів навчання, які відповідають потребам їхньої дитини. Дистанційне навчання може надати батькам доступ до широкого спектру освітніх ресурсів та програм, що дозволяє їм обирати найбільш підходящі для своєї дитини.

3. Допомагає краще усвідомити розмаїття шкільної та загальної громади, сприяючи формуванню розуміння та поваги до різноманітності індивідуальних потреб та здібностей учнів. Дистанційне навчання може розширити знання батьків про різноманітність освітніх можливостей та підходів, що допомагає їм краще розуміти потреби своєї дитини та сприяє формуванню більш толерантного та відкритого ставлення до різниці.

4. Надає стимули й заохочує до спілкування з іншими батьками для отримання підтримки й інформації, сприяючи обміну досвідом та ресурсами для ефективного впливу на освітній процес та створення сприятливого середовища для всіх дітей. Дистанційне навчання може стимулювати співпрацю між батьками

через онлайн форуми, де вони можуть обмінюватися корисною інформацією та підтримувати один одного.

5. Допомагає сформулювати чітку мету й створити реальне майбутнє для своєї дитини, сприяючи розумінню її потреб і можливостей та допомагаючи визначити стратегії розвитку та досягнення успіху в освітньому процесі. Дистанційне навчання може надати батькам доступ до різноманітних онлайн-ресурсів та інформації про освітні можливості, яка допомагає їм краще розуміти потреби своєї дитини та планувати її майбутнє. В цілому, дистанційне навчання розширює можливості батьків у впливі на освітній процес та сприяє покращенню якості навчання для всіх дітей.

Інклюзивна освіта для суспільства та громад відіграє ключову роль у формуванні розуміння потреб і здібностей усіх учнів. Вона створює можливість для шкіл відображати справжнє розмаїття суспільства, демонструючи його соціальну складову та вартість рівності перед законом і можливостями.

Основною метою соціального розвитку в сучасних суспільствах є повага до людської різноманітності та утвердження принципів солідарності та безпеки. Інтеграція ґрунтується на принципах доступності та поваги до прав людини на рівний доступ до якісної освіти. Згідно зі статтею 53 Конституції України, кожен громадянин має гарантоване право на освіту (Конституція України, 1996).

Інклюзивна освіта сприяє формуванню громадянськості для всіх, розвиваючи у дітей та молоді розуміння та повагу до інших, навички співпраці та толерантності. Вона не лише створює умови для навчання та розвитку кожної дитини, але й сприяє побудові гармонійного, відкритого та рівноправного суспільства, де кожен має право на участь і реалізацію свого потенціалу.

Термін «діти з особливими освітніми потребами» відзначає важливість надання додаткової підтримки в освіті дітям з різними порушеннями розвитку. Залежно від типу інвалідності, дітей з особливими потребами можна класифікувати наступним чином:

- з порушенням слуху (глухі, оглухлі, зі зниженим слухом);
- з порушенням зору (сліпі, осліплі, зі зниженим зором);
- з порушенням інтелекту (розумово відсталі, із затримкою психічного розвитку);
- з мовленнєвими порушеннями;
- з порушенням опорно-рухового апарату (травми хребта, ДЦП);
- комплексними порушеннями психофізіологічного розвитку (сліпоглухонімі та ДЦП з розумовою відсталістю та ін.);
- з емоційно-вольовими порушеннями та аутизмом;
- з хронічними соматичними захворюваннями;
- з психоневрологічними захворюваннями (Постанова Кабінету Міністрів України, 2018).

У сучасному світі, де технології швидко розвиваються, дистанційне навчання стає все більш важливим елементом освітнього процесу. Для дітей з особливими освітніми потребами це може мати особливий вигляд, оскільки вони можуть отримати індивідуалізоване навчання та підтримку за допомогою віртуальних платформ та спеціалізованих програм.

Учитель, який викладає дистанційно, повинен мати не лише традиційні педагогічні навички, але й володіти цифровими технологіями та засобами комунікації. Він може використовувати відеоконференції, інтерактивні вправи та онлайн-ресурси, щоб забезпечити доступність навчального матеріалу для всіх учнів.

Дистанційне навчання також відкриває можливості для батьків брати більш активну участь у навчальному процесі своєї дитини. Вони можуть спостерігати за заняттями, спілкуватися з вчителями та отримувати рекомендації для підтримки навчання вдома. Крім того, дистанційне навчання дає змогу батькам займатися з дітьми за допомогою спеціальних програм і вправ, які адаптовані до їхніх потреб.

Таким чином, дистанційне навчання може стати важливим інструментом для забезпечення доступної та ефективної освіти для дітей з особливими освітніми потребами. Воно відкриває нові можливості для навчання, сприяє індивідуалізації процесу навчання та забезпечує підтримку як від вчителів, так і від батьків.

Шевцов А. вважає, що «Розглядаючи особистісний зміст навчання та виховання учнів з обмеженими можливостями на різних етапах їх життя, основну увагу слід акцентувати на тому, що саме особистісно орієнтована освіта (Personality-Centered Education), особистісно орієнтовані технології дають змогу долати безпеку інволюції та розумового застою, стимулюють поглиблення відчуття особистості, сприяють діалогу обміну інформації з іншими людьми. забезпечують досягнення таких завдань, як:

- корекція та виховання особистості дитини з вадами розвитку з максимально можливою індивідуалізацією;
- створення умови для саморозвитку, самореабілітації, запуск у людини механізму перманентної «реабілітації через все життя»;
- створення умов для формування у особи з вадами здоров'я осмисленого визначення своїх можливостей і життєвих цілей» (Шевцов, 2006).

У контексті сучасних технологій та потреб суспільства, дистанційне навчання набуває все більшої важливості. Відкриваються нові можливості для здобуття знань без прив'язки до традиційного класичного навчання. Завдяки цифровим платформам та онлайн-курсам вчителі мають можливість створювати інтерактивні уроки, які можуть бути доступні дітям з різними освітніми потребами.

Застосування дистанційних цифрових технологій може бути особливо корисним для дітей, які потребують індивідуалізованого підходу. Вчителі можуть надавати персоналізовану підтримку та матеріали, які відповідають потребам кожного учня. Це допомагає забезпечити ефективне навчання навіть у випадках, коли дитина знаходиться віддалено від школи або має обмежені можливості для фізичного присутності.

Зокрема, дистанційне навчання може бути корисним для дітей з аутизмом або іншими розладами аутистичного спектру, які можуть відчувати стрес від соціальних ситуацій, таких як навчання в класі. Онлайн-уроки дозволяють їм навчатися у комфортному середовищі свого дому, зменшуючи анксіозність та сприяючи кращому засвоєнню матеріалу.

Таким чином, дистанційне навчання відкриває нові можливості для реалізації принципів інклюзивної освіти, забезпечуючи доступ до якісної освіти для всіх дітей, незалежно від їхніх особливостей та потреб.

Навколишнє середовище визначається як ключовий фактор у формуванні різних аспектів дитячого розвитку: від фізичного здоров'я до соціально-емоційного благополуччя.

Питання психологічного благополуччя залишається актуальним не лише під час війни, де воно є особливо гострим, але й в цілому. Формування психологічного благополуччя вчителів є ключовим чинником розвитку навчальних здібностей учнів та надання психологічної підтримки дітям (Bolotnikova et al., 2023).

Забезпечуючи безпечну та стимулюючу атмосферу та доступ до різноманітних ресурсів, учитель сприяє самостійному та колективному навчанню через дослідження, гру та взаємодію з однолітками та дорослими.

Адаптуючи середовище з урахуванням потреб учнів, вчителі створюють умови для співпраці та активної участі у різноманітних активностях. Це сприяє збільшенню впевненості у собі, зниженню страху перед ризиком і стимулює бажання братися за складні завдання. Крім того, використання території школи та ресурсів місцевої громади допомагає розширити можливості для створення безпечного інклюзивного навчання.

Ефективне організування фізичного простору та навчальних ресурсів учителями є ключовим аспектом створення сприятливого середовища для розвитку дітей, де вони почуваються безпечно та отримують задоволення від

навчання та гри. Інклюзивна освіта в початковій школі передбачає баланс між організованістю та різноманітністю, дозволяючи дітям бути незалежними та взаємодіяти з однолітками, а також розвивати наявні навички та здобувати нові.

Педагог повинен створювати для дітей можливості взаємодії та співпраці, наприклад, під час ранкових зустрічей або загальних занять у колі. Це дозволяє дітям обмінюватися ідеями, вислуховувати один одного, а також вчитися досягати компромісів та досягати консенсусу.

У процесі дистанційного використання інтерактивних вправ, відеоуроків та інтерактивних платформ дає змогу створити індивідуальні шляхи навчання для кожного учня, враховуючи їхній темп, стиль та особливості сприйняття інформації.

Також, дистанційне навчання розширює можливості для співпраці між учителями, батьками та учнями. Батьки можуть бути більш активно залучені до навчального процесу, спостерігати за успіхами своєї дитини, інтерактивно спілкуватися з вчителями та брати участь у розвитку освітньої стратегії. Наприклад, вони можуть брати участь у відеоконференціях з учителями, обговорюючи плани навчання та викладацькі методики.

Використання цифрових технологій в освіті набула особливої актуальності під час пандемії COVID-19, коли навчальні заклади багатьох країн світу були змушені перейти на дистанцію навчання. Ця складна ситуація прискорила процес впровадження цифрових технологій у навчальний процес, надання можливості перевірити свої нові навички та оцінити власні сили. Проте загальний перехід на цифрове навчання виявилось важким завданням не лише для системи освіти України, а й для багатьох розвинених країн. Труднощі полягають у відсутності необхідної цифрового обладнання в навчальних закладах, недостатній розвиток електронних курсів, відсутність у студентів мотивація до дистанційного навчання та недостатня цифрова компетентність викладачів (Turbar et al., 2022).

Навчання у класі, де присутні учні з особливими освітніми потребами, вимагає від вчителя особливого підходу та дотримання певних правил. Ось сім ключових правил, які допоможуть учителю створити сприятливий, комфортний мікроклімат:

Правило № 1. *Акцент на дитину.* Учитель має розуміти, що перед ним не просто учень з інвалідністю, а дитина з власними інтересами та потребами. Важливо змістити акцент з обмежень на можливості цієї дитини.

Правило № 2. *Знайомство.* Створення позитивної та дружньої атмосфери в класі передбачає організацію зустрічей або тренінгів для батьків, щоб вони зрозуміли особливості розвитку дітей з інвалідністю. Важливо забезпечити батькам додаткову інформацію про клас та його особливості.

Правило № 3. *Поговоріть зі своїми майбутніми однокласниками.* Батьки мають говорити зі своїми дітьми про те, що в класі будуть інші діти з різними освітніми потребами. Важливо пояснити дітям, що різноманітність – це нормально та цікаво.

Правило № 4. *Анкета із секретами.* Батьки повинні підготувати анкету для вчителя з важливою інформацією про свою дитину, яка допоможе зрозуміти її потреби та переваги.

Правило № 5. *Виявлення здібностей дітей.* Важливо визначити сильні сторони кожної дитини та залучати їх у навчальний процес.

Правило № 6. *Спокійна реакція.* Учитель повинен спокійно та розуміюче реагувати на нестандартну поведінку дітей з особливими потребами.

Правило № 7. *Командна робота.* Діти з особливими освітніми потребами мають бути максимально залучені до всіх аспектів класного життя та навчального процесу.

Ці правила створені з метою забезпечити ефективне навчання та сприяти інтеграції кожної дитини у класному колективі. Вони відображають підхід, заснований на повазі до кожної особи та відкритості до різноманітності. Акцент на

індивідуальність дитини, позитивна атмосфера та взаєморозуміння між всіма учасниками навчального процесу є ключовими складовими успішної інклюзивної освіти.

Н. Валентик підкреслює, що «у зв'язку з процесом впровадження інклюзивної освіти виникає низка проблем, а саме: недостатня готовність освітніх закладів до повноцінного забезпечення інклюзивної освіти, починаючи із забезпечення фізичного простору для осіб, які, наприклад, повинні пересуватися на візочках, закінчуючи навчальною й методичною літературою для навчання дітей із проблемами зору чи слуху, затримкою розумового розвитку тощо; неготовність наших психологів, вихователів, класних керівників, учителів-предметників до викладання низки дисциплін для дітей, які мають певні обмеження; соціально-психологічні проблеми, які пов'язані з дискримінацією дітей з особливими потребами, зі стигматизацією. Тобто коли дитина з певними порушеннями знаходиться в закладі зі звичайними дітьми, то часто вона має конфлікти та проблеми в спілкуванні, мають місце й випадки цькування такої дитини, її відторгнення. Тому інклюзивна освіта вимагає: формування позитивної громадської думки, законодавчого, нормативно-правового, наукового та навчально-методичного забезпечення й негайної підготовки кадрів, підвищення фахового рівня педагогів саме в цьому напрямі» (Валентик, 2010).

Концепція інклюзивного навчання виключає будь-яку форму дискримінації дітей, забезпечуючи рівне ставлення до всіх та створюючи необхідні умови для учнів з особливими освітніми потребами. Присутність у звичайному класі учня з особливими потребами стає однією з передумов сприяння особистісному розвитку однолітків та сприяє успішній соціалізації дитини з обмеженими функціональними можливостями.

Інклюзивна освіта також сприяє розвитку соціальних навичок у дітей з особливими освітніми потребами. Вони вчаться ефективно спілкуватися, розвивають емпатію, вміння вирішувати конфлікти та працювати у команді. Ці

навички мають велике значення і допомагають дітям успішно інтегруватися в суспільство та досягати успіху в житті.

Висновки.

Інклюзивна освіта стає необхідним етапом у розвитку освітньої системи, оскільки вона передбачає перегляд ставлення суспільства до осіб з обмеженими можливостями здоров'я та їхнього права на рівні можливості.

Успішна реалізація інклюзивних процесів потребує наявності стійкої соціальної державної політики, впровадження практик ранньої інтервенції, підтримки сімей дітей з обмеженими можливостями, обмеження практики сегрегації та розробки законодавчої бази для інклюзивного навчання.

Інклюзивна освіта передбачає особистісно-орієнтований підхід до навчання, корекційно-розвивальне навчання, оптимізацію соціальної ситуації розвитку та формування толерантного ставлення до осіб з порушеннями розвитку.

Для успішної реалізації інклюзивного навчання необхідно забезпечити спеціальну підготовку педагогічних кадрів, удосконалення навчальних програм та методик, а також системну діагностику психофізичного розвитку дітей та надання консультативно-інформаційної підтримки. Додатково, важливо враховувати особливості дистанційного навчання як ефективного інструменту для здійснення інклюзивної освіти. Застосування мультидисциплінарного підходу у супроводі учнів та координація підтримки на місцевому рівні є важливими аспектами. Дистанційна навчальна платформа може стати ефективним засобом для забезпечення інтерактивного навчання та індивідуалізованого підходу до кожного учня. Наприклад, платформи, такі як Google Classroom, Microsoft Teams, або Zoom, дозволяють педагогам створювати персоналізовані завдання, використовувати адаптивні методики та надавати додаткову підтримку учням з особливими потребами.

Важливо розвивати інфраструктуру шкіл та їхнє функціонування як навчально-методичних ресурсних центрів. Навчальні заклади можуть

використовувати технології дистанційного навчання для організації інклюзивних заходів, віртуальних екскурсій та онлайн-курсів для вчителів та батьків. Такі ініціативи сприяють розширенню доступу до якісної освіти та підвищують ефективність інклюзивного навчання.

Література:

- Bakhmat, N., Vyshnyk, O., Moskaljova, A., Fediy, O., Lisovska, K. (2022). Organization of an inclusive educational environment for the development of children with special educational needs. *Eduweb*, 16(3), 9-22. URL: <https://revistaeduweb.org/index.php/eduweb/article/view/446> [in Venezuela].
- Bolotnikova, I., Kucherhan, Y., Vyshnyk, O., Shyrobokov, Y., & Dzykovych, O. (2023). Psychological well-being of a pedagogue in the conditions of war. *Revista Eduweb*, 17(2), 149–160. <https://doi.org/10.46502/issn.1856-7576/2023.17.02.13> [in Venezuela].
- Burns, R. (1982). *Self concept development and education*. Holt Education, London. [in UK].
- Davern, L. (1996). Listening to parents of children with disabilities. *Educational Leadership*, 53(5), 61-63.
- Dubkovetska, I., Budnyk, O. (2016). Implementing Inclusive Education in Ukraine: Problems and Perspectives. *Journal of V. Stefanyk Precarpathian National University. Scientific Edition*, 3(2-3), 99-105. [in Ukrainian].
- Jonson, J., Mills, C., Muller, W. (1993). Social Class and Educational Attainment in Historical Perspective: A Swedish-English Comparison. *British Journal of Sociology*, 44(2), 213–247 (part I), 44(3), 403–428 (part II). [in UK].
- Turbar, T., Aliksieieva, S., Vyshnyk, O., Vasenko, O., Subota, L. (2022) Professional competence formation of future pedagogical workers in the conditions of dual education by means of digital technologies. *Ad Alta: Journal of Interdisciplinary Research, Special Issue No. 12/01/XXVI*. (Vol. 12, Issue 1, Special Issue XXVI). URL : <http://www.magnanimitas.cz/ADALTA/120126/PDF/120126.pdf> [in Czech Republic].
- Валентик, Н. (2010). Інклюзивна освіта: за і проти. Репортаж з Всеукраїнського «круглого столу» «Психолого-соціально-педагогічні аспекти інклюзивної освіти: за і проти». *Директор школи*, № 14-15, 45 – 58. (Valentik, N. (2010). Inclusive Education: Pros and Cons. Report from the All-Ukrainian «round table» «Psychosocial-pedagogical aspects of inclusive education: pros and cons». *School Director*, No. 14-15, 45–58). [in Ukrainian].
- Ілляшенко, Т. (2009). Інтеграція дітей з освітніми потребами у загально-освітньому навчальному закладі. *Психолог*, № 10, 14-18. (Illiashenko, T. (2009). Integration of Children with Educational Needs in General Education Institutions. *Psychologist*, No. 10, 14-18). [in Ukrainian].
- Колупаєва, А. (2014). Інклюзивна освіта як модель соціального устрою. Особлива дитина: навчання і виховання, №2, 7-18. (Kolupaieva, A. (2014). Inclusive Education as a Model of Social Structure. *Special Child: Education and Upbringing*, No. 2, 7-18). [in Ukrainian].

- Колупаєва, А.А. (2009). Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: Монографія. Київ: «Самміт-Книга». 272 с. (Kolupaieva, A.A. (2009). Inclusive Education: Realities and Perspectives: Monograph. Kyiv: «Summit-Book». 272). [in Ukrainian].
- Колупаєва, А.А., Таранченко, О.М., Білозерська, І.О. (2012). Основи інклюзивної освіти: навч.-метод. посіб. / за заг. ред. А.А. Колупаєвої. Київ: А.С.К. 308 с. (Kolupaieva, A., Taranchenko, O., Bilozerska, I. (2012). Basics of Inclusive Education: Teaching Methodological Guide. Edited by A.A. Kolupaieva. Kyiv: A.S.K. 308). [in Ukrainian].
- Конституція України (1996). Розділ II. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина. Стаття 53. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (Constitution of Ukraine (1996). Chapter II. Rights, Freedoms, and Duties of the Individual and Citizen. Article 53. Official Portal of the Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>)
- Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державного стандарту початкової освіти» № 87, від 21 лютого 2018 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> (Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On Approval of the State Standard of Primary Education» No. 87, dated February 21, 2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>)
- Сабат, Н. (2008). Соціально-педагогічний аспект інклюзивного навчання. Соціальний педагог, №3, 42 – 46. (Sabat, N. (2008). Social-Pedagogical Aspect of Inclusive Education. Social Pedagogy, No. 3, 42–46). [in Ukrainian].
- Сак, Т. В. (2014). Диференційований підхід до навчання учнів з особливими освітніми потребами. Науковий часопис. Корекційна педагогіка, 214–219. (Sak, T.V. (2014). Differentiated Approach to Teaching Students with Special Educational Needs. Scientific Journal. Correctional Pedagogy, 214–219). [in Ukrainian].
- Саламанська декларація та рамки дій щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами прийнята всесвітньою конференцією щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами: доступ і якість, саламанка, Іспанія, 7-10 червня 1994 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/995_001-94#Text (Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education adopted by the World Conference on Special Needs Education: Access and Quality, Salamanca, Spain, 7-10 June 1994.) URL : https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/995_001-94#Text).
- Шевцов, А. Г. (2006). Особистісно орієнтовані освітні технології як системоутворювальний чинник комплексної соціальної реабілітації осіб з інвалідністю. У Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: Наук.-метод. збірник (Вип. 8. Т.І), (Ред. В.І.Бондаря, В.В.Засенка), Київ. 323 с. (Shevtsov, A.G. (2006). Personality-oriented educational technologies as a system-forming factor of comprehensive social rehabilitation of persons with disabilities. In Didactic and socio-psychological aspects of correctional work in a special school: Scientific-methodical collection (Issue 8. Vol. I), (Eds. V.I.Bondar, V.V.Zasenka), Kyiv. 323 p). [in Ukrainian].